

ՆՐԵՍՈՒՆՄԵԿԵՐՈՐԿ ՏԱՐԻ

ԱՐԵՎԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբլի, Առանձին կամարները 5 կոպեկով:

Բարձրագույն գրվում են միմյանիս խմբագրատան մէջ:

Մեր կառքէն. Тифлис, Редакция «Мира».
Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ առն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լիզուով:

Յայտարարութիւնները կամար վճարում են իւրաքանչիւր առաւօտեան 10 կոպեկի.
Տէլէֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԵՐՈՒՆԻ

Տիկին Վառվառէ Թարխանեան իր որդոց հետ, խորին վշտով կամակով՝ յայտնում են ծանօթներին եւ ազգակիցներին, առաջին իր թանգագին ամուսնու, իսկ երկրորդները՝ իրանց սիրեցեալ հոր:

ԱՂԻՔԱՆՆԻՐ ԹԱՐԻՆՆԵԱՆԻ

Եղբորական մահը, որ տեղի ունեցաւ Բաթումում, յուլիսի 29-ին Հոգեհանգիստը կը կատարվի շաբաթ, օգոստոսի 2-ին, երեկոյեան 7 ժամին Վասնաց մայր եկեղեցում, իսկ յուղարկուողութիւնը նոյն եկեղեցուց դէպի Ռոջիվանքի գերեզմանատուն—կիրակի, օգոստոսի 3-ին, առաւօտեան 10½ ժամին:

առաջ տանելու բարեգործների ծրագիրները եւ կազմին նոյն իսկ ամբողջ գանազան խաւերի վրա, առաջ բերելով համակրութիւն դէպի կուլտուրական նորամուծութիւնները:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ՀԱՅ ԵԿԵՆՅՈՒ ԿԱՌԱՎՆԵՐԸ («ՌԱՅԿԱՅԵ» լրագրից)

Ներքինից Ռուսու մէջ ծանօթացրինք ընթերցողներին այս տարվայ յուլիսի 12-ին Բարձրագոյն հրամանով հաստատուած ընթերցողութիւնի նկատմամբ կայուած որոշումները եւ հոգեհոգի այլ հաստատութիւնների կառուածներն եւ դրամագրութիւնները կառավարելու գործում, բացառելով այդ ընթերցողի նշանակութիւնը հայոց եկեղեցու հոգեհոգիականութեան եւ ազգայնականութեան, ինչպէս նաեւ երկրի անտեսական զարգացման համար եւ յիշատակելիք նոյն ընթերցողի պատմական այլ օրինակները: Առաջին յօդուածներում մեր առաջ բերած պատմական տեղեկութիւններից ընթերցողներին արդէն յայտնի է, որ եկեղեցուն ազատելը նրա էութեան եւ կոչմանը անհամագտաստիւմն բերող—տնտեսական հոգաբարձի եկեղեցական գոյնը շահագործելու մէջ—տեղի է ունեցել գանազան ժամանակ բոլոր կուլտուրական պետութիւնների մէջ: Այս համաձայն լիցայում է, որ եկեղեցական կառուածների ի բաց առումը հոգեհոգիականութեան իրաւասութիւնի հետեանք էր ոչ կուլտուրականութեան կամայական ցանկութեան, այլ պետութիւնների քաղաքական հաստատութեան որոշ ժամանակաշրջանի եւ պատմական անհրաժեշտութեան: Հակառակ դրաման միջոցների, որոնց նպատակն է զիջուրապէս պաշտպանել իրանց կառավարութիւնների շահերը, հայ լուսաւորչական եկեղեցու կառուածների վարչութեան մէջ մտաբերած այս ընթերցողի նկատման համարեալ բացառական եկեղեցու եւ հոգեհոգիականութեան շահերը կառուածները եւ դրամագրութիւնները մտած են եկեղեցու սեփականութիւն եւ նրանց եկամուտները գործառնում են միայն նրա կարիքների վրա: Կառավարութիւնը իր վրա է առնում միայն նրանց կատարելու աշխատանքը կառուած-

ներն եւ դրամագրութիւնները պահպանելու, ինչպէս նաեւ նրանց արդիւնաւետութիւնը աւելցնելու նպատակով: Բայց այս խնամակարութիւնն էլ նա սահմանում է միայն աւելի խոշոր կառուածների եւ դրամագրութիւնների, նոյնպէս եւ այնպիսիների վրա, որոնք հոգեհոգիականութեան համար անվայել անտարական շահագործութեան առարկայ են: Իսկ 1000 ռուբլուց պակաս դրամագրութիւնները, երեք դեցեատինից պակաս եկեղեցական եւ վանքական հոգաւորիկները, եկեղեցիների եւ վանքերի գաւթիկներում գտնվող այն անբն ու շինութիւնները, որոնք ծառայում են եկեղեցու եւ հոգեհոգիականութեան կարիքներին, առաջվայ նման մտած են հոգեհոգիականութեան պետութեան տակ, եւ այսպիսով հոգեհոգիականութեան նիւթական չէ կրի եկեղեցիների եւ նրան յանձնված այլ հաստատութիւնների առթեալ: Մինչդեռ խոշոր կառուածներն եւ դրամագրութիւնները, որոնք այժմ ընդհանուր առմամբ շատ չնչին եկամուտ են բերում, ընկնելով կառավարութեան կոնտրոլի տակ, կը դառնան յուսալի աղբիւրներ լրացանելու եկեղեցական լուրջ եւ կարեւոր պէտքերի մի ամբողջ շարք, որոնք այժմ մտած են առանց բաւարարութեան եւ որոնցից մէկն է, իրան հոգեհոգիականութեան նիւթական դրամական, ըստ կարելոյն, բարեօգտման:

Թարգմանաբար առաջ բերելով «ՌԱՅԿԱՅԵ» լրագրի յօդուածները հայ եկեղեցական կառուածների վերաբերմամբ, մեր ցանկութիւնն էր ծանօթացնել ընթերցողներին Կուլտուրի պայտօնական լրագրի բացառութիւնների եւ կարծիքների հետ:

ՆԱՄԱԿ ԱՔԱՍՏՈՒՄԱՆԻՑ

Յուլիսի 28-ին

Մի մեծ ձորակ է Արասթումանը, արեւելից եւ արեւմուտից անապին անտառապատ սարեր են: Չորի միջից անցնում է մի փոքրիկ գետակ: Քնիկ աբասթումանցի չը կայ, բոլորն էլ եկեւոր ախալցխացիներ են: ձմեռը կը լինեն մօտ 50, 60 տուն, իսկ ամառը շատ շատ են: Տները գինը շատ թանկ է, աւելի թանկ, ըստ Պետախորակում: Հանքային ջրեր լաւ են եւ խնամելով են պահվում: վանանները գանազան գների են, իսկ սեզոնի տօնակը արժէ էլ իմացաւ այդ բանը եւ հաւաքելով իր թագաւորների գերեզմանների վրա, սուգ արաւ:

Սուգ անողների մէջ առաջինը, անկասկած, Վահրամ իշխանն էր: Ողբում էր ծերունին: Եթէ նրա պէս շատերը լինէին, արաստունը թափելու առիթ էլ չէր լինի: Նա էր, որ հասկանում էր հայրենի անկախութեան նշանակութիւնը: Նա էր, որ խղճմտանքով հաւատարմութեամբ ծառայում էր այդ անկախութեան, չը լնայելով ոչ իր, ոչ մերձաւորների արիւնք, ոչ կարողութիւնը, ոչ ստացուածքը: Բայց նա համարեալ մեծակ էր, նոյն իսկ նրա հարազատ եղբորորդին, Գրիգոր Մազիտարոսը, որ աւելի տօնածածարան էր, ըստ Պահլավունի իշխան, յունական տիրապետութեան կողմնակից հանդիսացաւ եւ այդ պատճառով էլ Վահրամը արանից երես դարձրեց: Բագրատունեաց թագը, որ այնպիսի մեծ քաղաքապետական խելքով ստեղծել էր Աշոտ առաջինը, գերեզման էր մտնում: Մեծ ծերունին ցաւով ու կոկիւր ծով փակեց այդ գերեզմանը, արաստունները կաթիցրեց նրա վրա ու գնաց իր Մարմաշէնի ամրոցը, որ ինչպէս ենթադրում են, Ղանլի-Չայի ձորի վրա պէտք է եղած լինի:

Դաւածանութիւնը, որ ներգաւթը օտարի ձեռքը տուեց հրաշալի Անին, ինչպէս եւ պէտք է լինէր, խաղաղութիւն չը բերեց բազմաչարչար երկրին: Դարերի ի վեր յոյները ատում էին հայերին. եւ այդ ատելութիւնը, որի հիմքը կրօնական ֆանատիկութիւնն էր, չը վերացաւ, թէ Անիի պէս մի հարուստ ասար էր ստացված: Թագաւորից յետոյ յոյները ձեռք առան կաթողիկոսին. եւ նոյն Պետարոս

եւ չեն համաձայնի հետեւել այն ֆանատիկութեան, որոնք հրահրում են պարսիկներին հաստատուել մնալ իրանց հին իրանքի կարգերին եւ գուրտ վաճառել ամեն մի եւրոպական նորամուծութիւն: Անկասկած՝ ամբողջ համար, որ դեռ չէ սովորել ընդունադատական աչքով նայել իր շուրջը կատարվող եղելութիւններին եւ վերլուծել հանրային հասկացողութիւններն ու հայտնաբերել, աւելի դիւրին է եւ մասշտիբ յետ իր հին ուսուցիչներին, իր մոլորանքներին եւ սէյրիներին, բացառելով ամեն մի նորութիւն եւ իր կենսելի ձեռնորդութիւնները վերադրելով օտարների արշաւանքին:

Մենք լաւ հասկանում ենք, որ մի մասնաւոր հանգամանք, օրինակ մի ծխախոտի մեծաքանակութիւն, մի մարտային դաշնագրի հարց կարող է առաջ բերել մարդկային մարտի յուզմունքներ, բայց այդ մասնաւոր հանգամանքները չը պէտք է հակուսն ունենան բոլոր յայտնելու առհասարակ օտարների ազդեցութեան աւելանալու եւ կուլտուրական բարեփոխութիւններ մըացնելու գէտ:

Եթէ պարսից կառավարութիւնը անշիջ կերպով հետեւի բարեփոխութիւնների ծրագրի իրագործման եւ միւս կողմից բաւականաչափ հեղինակութիւն եւ այժմ ունենայ իր ձեռքին՝ զարգելու խաւար ազդեցութիւնները, այն ժամանակ նա շատ շուտով կը պատրաստել գործակիցների ստոււար խմբեր, որոնք կաջակցեն կառավարութեանը աւելի ու աւելի համարձակ քայլերով

Յովաննէս-Մարտը ժառանգ չունէր: Եւ երբ նա մեռաւ, յոյները եկան Անին տիրանալու: Բիւզանդական քաղաքականութիւնը չէր ուզում, որ փոքրիկ անկախ ազգեր լինեն: Նա անյաջ կլանում էր այդ անկախութիւնները, կլանում էր, որպէս զի յետոյ իր կանանցների հետ միասին կուլ գնայ օտանեան թիւրքերի հոսանքին: Բայց հայերը չուզեցին այդքան հեշտ ու անմիտ կերպով զրկվել իրանց անկախութիւնից: Բիւզանդական զօրքերը մի քանի անգամ ջարդեցան Անիի պարիսպների մօտ եւ ջարդողը նոյն այս Վահրամ իշխանն էր: Բագրատունիները չէին անհետացել ախալցի երեսից: Թագաւորական գահի վրա նստելու համար կար գործի հանց իր հարեւարը արաստունը: Ծանուցութեան մի պատանի էր դա, ստացել էր փայլուն յունական կրթութիւն եւ քաջ ու աներկիւղ էր, ինչպէս հարսզատ Բագրատունի: Ուրիշ ինչ էր կարկաւոր մի լաւ թագաւոր լինելու համար:

Հայաստանում ուրիշ մի մեծ բան էլ էր հարկաւոր—նախարարների միաբանութիւնը: Բայց Հայաստանի ճակատագրում չը կար այդ միաբանութիւնից օգուտը: Բազմաբաժնեաց թագաւորութիւնը, չը նայած Աշոտների, Մարտաների, Գաղիկների անձնական քաղաքական եւ ինքնին, մի միապալաղ տանջանք էր, որի պատճառը իշխանների անամերաշխութիւնն էր, անզուտ փառասիրութիւնը: Հայրենիքի ընդհանուր շահեր երբեք գոյութիւն չունէին հայ ֆեոդալների կամար: Բագրատունեաց փոքրիկ թագը կուսածղիկ էր դարձել նոյն իսկ հարազատ եղբայրների մէջ եւ դժբախտ

երկիրը քաղաքանք էր դառնում: Արաստները գնալով բարձրում էին եւ Անիի գահը չը կատարված էր դրանցով: Թունական ոտնձգութիւնը պատրաստ հող էր գտել հայ իշխանների մէջ: Չա նշանակում էր որ Անիի թագաւորութեան հոգեվարձն է:

Երկու կուսակցութիւններ յուզում էին Շիրակի մայրաքաղաքը՝ Վեստ-Մարգարի կուսակցութիւնը աշխատում էր յոյներին մտցնել Անիի մէջ: Բայց Վահրամ իշխանի կուսակցութիւնը մտցրեց փայլուն երիտասարդ Գաղիկին եւ նաեւցրեց նրան հայրենի գահի վրա: Ազգային անկախութիւնը փրկված էր: Սակայն ստոր ինտրիկան ներս սողաց արձանիքը եւ գործի հանց իր հարեւարը արաստունը: Վահրամը իր անազին հեղինակութեամբ նրան աջակցում էր: Սակայն ամեն ինչ թուլացաւ, խախտվեց, երբ գործողի դերում հանդէս եկաւ եկեղեցին: Հայոց կաթողիկոսը աշակից եղաւ զաւազրուկութեան: Երանում, աւետարան առաջ եկաւ եւ Գաղիկը յանձն առաւ գնալ Բիւզանդիա: Դիւանը Պահլավունին, որ Գաղիկը վերջին Բագրատունին պիտի դառնայ: Գնաց հայրենաւեր, քաջ երիտասարդը Անցաւ ժամանակ, լուր եկաւ, որ թագաւորը յունաց գեղին է: Եւ երբ բիւզանդական զօրքը եկաւ Անին յափշտակելու, նորից գիւմարութիւնը Պահլավունու առաջնորդութեամբ, զէմ գնաց, պատեւաբար յաղթեց, յաղթեց: Բայց մինչև Երբ Այլ ևս Բագրատունի չը կար: Գաղիկը Բիւզանդիա յուս արտատունը էր թափում իր խորատկված գահի վրա: Անին նա չը պիտի տեսնէր: Անին

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՑ IV Գ Ի Ի Ղ Ե Ր Ո Ի Մ

Իր արձանագրութեան մէջ Պահլավունին այսպէս է ներկայացնում իր տոհմը: «Որք էաք ամենայն տամբ եւ տոնիւք հաւատարիմը տեւանց մերոց եւ նահատակեալ ի վերա տանս հայոց աշխատութեամբ եւ արեւոր մերով եւ որդւոց մերոց եւ գնանուց առատութեամբ եւ ամենայն հնարիւք խնդրեալ զխաղաղութիւն աշխարհիս եւ զհաստատութիւն եկեղեցեաց: Եւ սա մի անհինմ սնապարծութիւնն չէ, այլ միայն մի կամեառ վկայութիւն:

Այն ժամանակ, երբ գրվում էր Մարմաշէնի արձանագրութիւնը, Անիում թագաւորում էր վախկոտ եւ ծանրաշարժ, բայց լաւ կրթված Յովաննէս-Մարտը: Սա էր, ինչպէս գիտէք, այն թագաւորը, որ լսելով թէ յունաց կայսրը զօրքերով գալիս է դէպի Հայաստանի կողմերը, կարծեց թէ իր զէմ կուլտուր է գալիս. եւ վախեցնելով կուլտուր, շտապեց թուղթ գրել կայսրին եւ Անին ու ամբողջ Շիրակը նրան տուեց, միայն թէ ինքը հանգիստ թագաւորէ մինչև կենսելի վերջը: Երանանից յետոյ թող ջրհեղեղ լինի, այսպէս դատեց թուլամորթ Բագրատունին: Բայց նրանից յետոյ ջրհեղեղ չեղաւ, այլ պատմական մի մեծ դրամա:

8 ր. Ուտերիքը Արասթումանում շատ թանգ չէ. իւրը 80 կ. Ֆունտը, ձուն 100—1 ր. 40 կ., հացը 4 կոպ., միսը 12 կոպէկ:

Արասթումանում կայ նորաշէն ուսաց եկեղեցի, կայ նաև հայոց եկեղեցի յանուն ս. Գէորգի, որ կառուցել են 1898 թ. բազուկեցի եղբ. Արամեանցիները և որի վրա ծախս է զեղծ մօտ 46 հազար րուբլի: Եկեղեցին շատ զեղծեցիկ է թէ ներսից և թէ դրոշմ: Կիրակի օրերը եկեղեցում զգրութիւն են անում օրիորդները: Ընդհանրապէս ժամատարութիւնը լաւ է կառարարութիւն:

Հայ-կաթօրիները այստեղ ունեն նոյնպէս մի եկեղեցի, բայց շատ խախտու և հին է և գարմանայի բան է, որ Ախալցխայի կոնստանտինոս չէ նորոգում եկեղեցին, որը արդէն փուլ գալու վտանգին մօտ է: Ինչ դժուար բան է մի կողմ և վայելուչ առն չինել. մանաւանդ հայ-կաթօրիկ համայնքի մէջ կան ունեւոր և գործունէ մարդիկ:

Արասթումանի չրջակայ գիւղացիք մեծ մասամբ օստանցի թիւրքեր են. կան նաև մասնաբաժանութիւն ընդունած շատ վրացիներ. այժմ բոլորն էլ իրանց թիւրք են առնում:

Արասթումանի մէջ հայ կանանց զգեստը տեսնելու ես մտաբերեցի իզգուշութիւն կանանցը. նոյն զգեստն, նոյն սալ արգոնքը, նոյն մաս և բարձրը, ճիշտ էրգրումի պատկերը Եւրոպայի արտադրանքները գաղթականներ են կարծես նախնայից, էրգրումից և մինչև օրս ազգային զգեստը չեն մոռացել և, պէտք է ասած, որ այդ զգեստը թէ գեղեցիկ է և թէ էժամ:

Շիրակեցի

ՆԱՄԱԿ ՆԵՐՔԻՆ-ԱՅՌՈՒՂԻՍԻՑ

Յուլիոսի 17-ին

Յայտնի է, որ ամեն մի օրինակի ռուսումնարան, եղաւ նա քաղաքում, թէ գիւղում, պէտք է ունենայ հոգաբարձու (попечительный директор), որի պարտականութիւնն է հոգալ զպրօքի պակասութիւնները մասին օրինակ, յատկապէս ասրեկան մի որոշ գումար, իբրև նպաստ, յօրուտ զպրօքի, աշխատել զպրօքի օսանքի թիւրք անկողնի, նորից զստական տարակներ չքաւոր աշակերտներին և աշակերտուհիներին, մի խօսքով, աշխատել ամեն կերպ բարեկարգել զպրօքը: Ներքին-Ազգութիւն երկուսը զպրօքը չորրորդ տարին է, ինչ բարձր է, բայց մինչև այժմ տեղիս հասարակութիւնը չէ ընտրել հոգաբարձու իր միջից զպրօքի համար, չը նայած, որ քանի անգամ բացարձակ և առաջարկված է քննարկել արժանաւոր և օգտուէտ անձնաւորութիւն զպրօքի հոգաբարձուի պաշտօնը վարելու: Չենք սխալվի, եթէ ասենք, որ ներքին-ազգութեցիք տարին տասնհինգ տարի այնքան ժողովներ են կազմել հոգաբարձու ընտրելու զպրօքի համար, որքան կազմվել են Լոնդոնում միտինգներ հարաւ-աֆրիկական պատերազմի ժամանակ:

Այստեղի օտարութիւնն այսպէս է, որ ժողովուրդը մի տեղ հաւաքելու համար, պէտք է անպատճառ եկեղեցու գանգալներից մէկը

Գնալարածը, որ Գագիկի առաջ երգվել էր, թէ Անիս ոչ զքի չի յանձնի, բայց յետոյ յանկարծ բանալինքը ուղարկել էր Կ. Պոլս, նոյն այդ Պետրոսը երեք տարի գերի մնաց քիւզադական արքունիքում և հազու աղասովցի Լուր ու աւերտուք եկաւ վաճառված կայրնիքի վրա Սելուկները Գուգից արշաւանք գործեցին, նրանք չէին ուզում, որ Աւերտուքի բաժնի դաճնայ Եւ զանգեցին, կոտորեցին, ժողովրդի կեծծանքները մինչև երկինք բարձրացան: Այդ ժամանակ Վահրամ Պաշալուստին ութուսու տարեկան ծերունի էր: Բայց պարտաճանաչ զինուորի համար չը կայ տարիների թիւ: Նա զուրս եկաւ թշնամիների գէտ, մի անգամ մի ցոյց տուցն նրանց իր բազուկի օյժը, կայծակով կոտորողներին մինչև Գուգի գուռը: Այդտեղ, պատերազմի մէջ, ընկաւ մեծ ծերունին թշնամու գէտից և նրա օպիտակ մագերը շարժալիցան հայրենիքի փրկութեան համար թափած արիւնի մէջ: Շիրակի կրկին անգամ որբացաւ. հայտն աւորդ աշխարհը որբաց այդ ծերունի նահատակին...

Անս ինչեր է առում Մարմաչէնի դրան կողքին գտնվող բազմադարեան դերեզանցը: Եւ մինչդեռ ես նստած էի այդտեղ, ներսում, եկեղեցու մէջ, գաղթական թիւրքաւայ զանաւան, ցնցողներով պատած մի բարի և խղճայի ծերունի, յուզիչ չեպտած և անմասն պարզութեամբ պատմում էր 1895-ի կոտորածը Մառնուկ Այսպէս է մեր պատմութիւնը. ամեն

խիղին մտաւորապէս 50—60 անգամ և խիտմ են մի անգամի մեղաւորները եղանակով, որ լսողը ընկնում է ատուր տպաւորութեան տակ և ծանր մաքերի մէջ: Վերջին ժամանակներս, անա երկու շաբաթ է ինչ էլի տեղացիները մտադիր են հասարակական ժողով կազմել, ընտրել վերջապէս հոգաբարձու զպրօքի համար և ներկայացնել հաստատութեան, բայց ինչ և ինչ պատճառներով այդ ժողովը զլուր չէ գալիս: Ծիշքն ասած, ինչ գլուխ կայ, հնար ընտրեն, իզուր ինչու զանգակի ձայնով արտեցնել ու շարժել ժողովրդի խաղաղ սիրտը: Կէ որ գիւղում էլ ամպիսի մարդ չը կայ, որ լիարկ համապատասխան և արժանի այդ պաշտօնին: Կան նաև օրից օր յետոյ փոշմանել, էլ չեն ճանաչել իբրև հոգաբարձու և չեն ներկայացրել հաստատութեան, զտեսնելով անօգուտ միանգամայն Մեր պարտնէրը գիտեն միայն կեղծել, ցոյց տալ իրանց կարեկից չքաւորին, ձեռքնել օրիորդ ռուսաւորութեան, միմիայն զատուրի խօսքով: Ներքին-ազգութեան գործին, եթէ ընդհանուր օգտին է, ոչ մէկը դրանցից չի օգնի և եթէ իմանայ, որ իրան մի քանի կոպէկ վնաս ունի այդ բանում, ամեն կերպ կայնատել յուզել խաղաղ մտքերը, արածելով թիրիմացութիւններ ժողովրդի մէջ, որպէս զի չիբարձրով, հինմատ յատակ լինի բարի գործը: Անս կէնց զա է պատճառը, որ մեր հասարակութեան մեծամասնութիւնը, մանաւանդ չքաւոր գաղափարը, չէ արժան ու պատուում տուցերին, որոնք գիտեն միայն ծանրաբեռնել հասարակ գաղափարը զանգան պահանջներով, իսկ օգնելու օտար կանխեցնել, ապրելու միջոցներ հայթայթել չքաւորին—երբէք:

Այժմ, երբ մեր զպրօքը գտնվում է իր վերջին ճգնաժամի մէջ ներքինային միջոցների սակաւ լինելու պատճառով, ժամանակ է, կարծես, մեր պարտնէրին թողնել զատուրի ցանկութիւնները և խօսքից անցնել գործի, ընտրել մի կարգին, ժողովրդի համակրանքը վայելող անձնաւորութիւն զպրօքի հոգաբարձուի պաշտօնը վարելու, որը տեղական տուրքերի հետ միասին օգնութեան կը հանեն ժողովրդի հասարակ գաղափարին, որին ծանր է միանգամ զպրօքի ծախսերը հոգաբարձութեանն է պատկանում, ուստի բոլորն էլ պարտաւոր են մասնակցել նրա պահպանութեանը: Մ. Ա.

ՆԱՄԱԿ ԱՍՔՈՒՄԻՑ

Յուլիոսի 4-ին

Վերջին տարիներս մեր եկեղեցական-միասնական գործավարութեան մէջ քահանայացուներ ընտրելու վերաբերմամբ մի նորութիւն է մտնել:

Հին ժամանակ քահանայացուն՝ եթէ չասենք մանկութիւնից գոնէ երկար տարիներ սպասուորում էր եկեղեցուն, քահանայի ակողմութեան և ղեկավարութեան տակ զպրօքի կը անում և հետզհետէ գործին համանալով՝ առաջ էր գնում. և երբ քահանայացուն եկեղեցագիտութիւնը հասնում էր հետախիտեան ասինքն—հատարեան աւերակի, եկեղեցի, դերեզանց և կեղծանի քահանայ կոտորածների, աւերտուքների մասին են խօսում...

Աւերտուքը է պատմում և այն երկար արձանագրութիւնը, որ գտնվում է Մարմաչէի հիւսիսային պատի վրա: Նա առում է, որ XIII դարում Վահրամի այս եկեղեցին աւերակ ու անբնակ էր. «անօրէնները» (երկի թափարները) դարձրել էին նրան բերդ, բայց Վահրամի թողնելը նորից նորոգեցին և պայծառացրին նրան: Անտուրով, միւսը նրա եղբայր Քարիփը, որ զինուոր էր, նահատակվեց թշնամիների զէմ մղած պատերազմի մէջ և թաղվեց այստեղ: Վահրամի կողքին Այստեղ է թաղված, բայց ոչ Վահրամի կողքին, այլ բաւական հեռու, եկեղեցու արևելեան կողմում, Վահրամի կից: Պաշալուստինների այս գերեզմանատունը, ինչպէս երևում է, միայն այս եկեղեցին չէ ունենցել, նկատում են նրա մեծ մեծ աւերակութեան մի մասունք այժմ էլ կայուն է: Բացի դրանից, հիւսիսային կողմում էլ, այստեղից թիչ հեռու, եղել է մի մեծ վանք, որից մի պատի աւերակ է մնացել: Արքայայի վրա կայ մի հին կամուրջ: Առհասարակ, Վահրամի այս կայունածրը շատ հարուստ է հզղի չիտութիւններով և կարեւոր տեղ է եղել:

Այժմ դիմելք Ալեքսանդրապոլից կարուարեանը:

միմանին, միայն այն ժամանակ՝ եկեղեցական օրոշ տառիճաններն անցնելուց յետոյ՝ նա արժանի էր համարվում քահանայական կոչման: Մի և նոյն ժամանակ քահանայացուն հետզհետէ ծանօթանում էր, ճանաչում էր այն ծուխը, որին ինքը ծխական հովիւր պիտի լինէր: Կարգային Գրա փոխարին ծուխն էլ իր կողմից զիտում էր իր ընծայացուն ընտարուութիւնը, վարքն ու բարքը, եկեղեցագիտութիւնը, և երբ ծուխն ու ծխականացուն երկուստեք ուսումնասիրում էին իրար, կայանում էր ընտարութիւնը:

Մեր ժամանակներում հանգամանքներ փոխվել են. մանուկը չէ կարող մանկութիւնից, երկար տարիներ, եկեղեցուն սպասուորի, նրան հարկաւոր է ուսում, գիտութիւն ձեռք բերել: Ժամանակը պահանջ գրեց նմանապէս մ' քահանայացուի առաջ, որ նա որոշ ուսում, գիտութեան որոշ ցէնք ունենայ, որ կարողանայ ձեռնարկել: Սակայն այդ նոր պահանջին առաջին տեղը տարող եկեղեցագիտութիւնն անցաւ երկրորդ տեղը և կորցրեց իր նշանակութիւնն, իբրև կարեւոր գիտելիք քահանայացուի համար: Ինչպէս Ա. քաղաքի համար քահանայ է հարկաւոր Գրա համար եկեղեցու երէցիփոխը լրագրութեան յայտարարութիւն է տալիս, թէ այս ինչ քաղաքի այն ինչ եկեղեցու համար հարկաւոր է քահանայացու, որ ուսումն ընթացքն աւարտած լինի թեմական զպրօքում և այլն: Այդ յայտարարութեան հիման վրա քահանայութեան փոփոխող մեր շրջանաւարտ երիտասարդները ուղարկում են իրանց փաւորութիւնը երէցիփոխին: Եւ այնուհետև մասնաւոր նամակներով մի երկու փոխանակութիւն ընտրողներին և ընտրվողի չրջաններում և ահա գործը վերջացած է: Մուխը ժողովի ժամանակ մի քանի անձանց վկայութեան հիման վրա, թէ Բ. Գ. երիտասարդ իր ուսումնաւարտել է այս ինչ տեղ, խմբագրութիւն է արել այն ինչ տեղ, լաւ ձայն ունի, ինքը ազնիւ, հեզաբարոյ, եռանդուն, գործունէսայ և այլն երիտասարդ է, ծուխը՝ առում են, կազմում է համախօսակամը և այնուհետև մի քանի անգամ տեսնում ենք նորընծային իր քահանայական պաշտօնի գլուխն անցած:

Մուխն ու ծխականը նոր ձևի ընտրութեան պատճառով միմեանց ծանօթանում, միմիանց անձամբ տեսնում են ձեռնարկութիւնից յետոյ: Քահանայացուի վկայութիւնը, որոնց հիման վրա կատարվում է ընտրութիւնը, բաւական չեն ընտրելին աւրօղլուտ պէ և ներկայացնելու ընդ առաջ, այդ վկայութիւնները բացի այն թէ դրանց տէրն այս ինչ առարկաները օտարել է այն ինչ չափով ուրիշ ոչինչ չեն ցոյց տալիս: Վկայութիւններ մեզ ոչինչ չեն տուտ, թէ քահանայացուն ինչ ընտարութեան տէր է, ինչ վարք ու բարք ունի, թէ ժամագիտութեան մէջ ո՞ր աստիճան հետու է:

Յայտարարութեամբ եղած ընտրութիւնը քահանայացուի համար էլ երբեմն այնքան ձեռնառ չէ լինում, որովհետև նա անձնօթ լինելով իրան ընտրող ժողովրդի բարոյական և անտեսական գրութեան՝ իրականութեան մէջ չէ գտնում իրան խոտապաճ թեով ծուխը,

Մենք անցնում ենք Արքայայ գետը, հետեւաբար Շիրակի այն մասունքն ենք, որ ընդամենը 25 տարի է, չէ փոխվում: Նոյն լեռնադաշտն է, նոյն կանաչ ու զով տարածութիւնները, նոյն անվերջ արտերը: Տարբերութիւնը գուցէ միայն նրա մէջ է, որ Շիրակի այս կողմից տեղի շատ աղանդներ են թափվում Արքայայի մէջ:

Ես արդէն սասել եմ, որ տարբերութիւն չը կայ գետի ձախ և աջ ափերի ազգաբնակչութեան կենցաղավարական ձևերի մէջ: Անի տանող մի քանի ճանապարհների կան: Մենք դասցինք ու վերադարձանք երկու տարբեր ճանապարհներով և տեսանք շատ գիւղեր, Բաշ-Շօրազեալ, Աղուշեալ, Մազրակ, Ղաչալանք, Բաշ-բախտար, Փիլվալի, Արգիսա Չեմ կարող տեսի, թէ այդ գիւղերից մէկն ու մէկը առանձին, ուրիշներից տարբեր տպաւորութիւն թողած լինի: Միմանմութիւն ամեն տեղ: Դեռ նոր ոչինչ չէ զիպել այս կողմերին: Աւանդական իրականութիւնն է արեւում ամեն տեղ: Արտաբանան զաշտում ճանապարհորդող տեսնում է գիւղերի մէջ նոր ժամանակի նշանները, գեղեցիկ, քաղաքային ձևով չինած տներ, տնտեսական ձեռնարկութիւններ: Շուշու գաւառում ճանապարհորդողի համար անակնկալութիւնն է հանդիպել գիւղերի մօտ երկրտալան լուսով լուսաւորվող գործարանների: Այստեղ այդպիսի բաներ չէք տեսնի: Նահապետական գիւղի տունը քարէ մեծ սալերից չինած, յաճախ ասանց ընկնի շարած պատեր, մի քանի տեղե-

եկամուտը և այլն, որով և նա ունենում է արտունակների տեղիք: Պարզ է, որ այդ տեսակ բոլոր արտունակների առաջը անվաճ կը լինի, եթէ ծուխն ու քահանայացուն իրար ճանաչած լինին սկզբից: Լաւ կը լինէր, որ քահանայացուն մի քանի ժամանակ իրեք զպիւր ծառայել ծխական եկեղեցուն: Այդ ժամանակամիջոցում քահանայացուն կուտունասիրէր իր ապագայ ծուխը, իսկ ծուխն էլ կուտունասիրէր իր քահանայացուն, թէ նա ինչ բնաւորութեան, բարք ու վարքի տէր է: Հաւատացած ենք, որ այս եղանակով կատարված ընտրութիւնները ծխա-քահանայական շատ և շատ վէճերի առաջը կանեն:

Կարապետ քահ. Մալխասեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, յուլիոսի 31-ին

Յանուն խղճի և արգարութեան խոնարհաբար ինդրում եմ երկառոյթս մի անկեղծ շնորհէք թերթիք մօտակալ համարներից մէկում, որով պաշտպանած պիտի լինէք հասարակական մի աշխիւ գործիչի, որը գոն է դառնում կեղտերի մէջ թաղված մի քանի կարճագիտատարարներին և, որ ցուալին է՝ այդ ինտրիգային գործիք աշխատում են դարձնել ինձ:

Հաղորդի հոգաբարձութիւնը անցեալ տարի մի վիճակահանութիւն էր կազմել, որի տուտակներն ու հաշիւները գտնվում էին նախագահ Վրթմանէս քահանայ Միխայիլեանի և երէցիփոխ պ. Անդրէաս Մ. Մարգարեանցի մօտ: Վիճակահանութիւնից յետոյ հայր նախագահի թերանը չիրակայում է 100 թուական տարած տոմսովով, ուստի ետորոմեսիս անկողն յետոյ իր տոմսակը դնում է հոգաբարձութեան գործերի մէջ և այնտեղից վերցնում № 228 տոմսը, իսկ ցուցակի մէջ տանող № 128-ը դարձնում 328, կամենալով տիրանայ այդ գումարին:

Կեղծիքը բացվում է, կազմվում է ընդհանուր ժողով, ժողովուրդը արձանագրութեամբ և իրան, հայր նախագահի խոտապաճութեամբ հաստատելով խարդախութիւնը, վճարում է անկեղծապէս դուրս վնասել քահանային: Քահանայան քաջ է անկ տալիս եկեղեցին և կամենում է բաւտ մտնել: Այդ բոլորից յետոյ, մի քանի պարտնէրն, որոնք անձնական թշնամութիւն ունեն պ. Բէրդար Աղայեանից և կամենում է քաւտ մտնել: Այդ բոլորից յետոյ, մի քանի պարտնէրն, որոնք անձնական թշնամութիւն ունեն պ. Բէրդար Աղայեանից և կամենում են օգտվել հանգամանքից և թէ իրանց բարեկամ քահանային այդ խայտառակ գրութիւնից ազատելու համար և թէ պ. Աղայեանից անուանարկելու համար իմ միջոցով այդ խայտառակութիւնը բարդել նրա, պ. Աղայեանիցի վրա:

Ես վարձված լինելով ուսուցիչ, ամբողջ տարեկալ ընթացքում միայն 90 րուբլի էի ստացել, իսկ 850 րուբլին մինչ յուլիոս ամիսը մնում էր հոգաբարձութեան վրա: Ես չը ստանայով ոտիկ, ապրում էի պարտքերով, իսկ երբ պարտաւէճներս լսեցին թէ շուտով հեռանալու եմ Հաղորդից, ուղարկել ինձ դադար չէին տալիս: Դիմում էի հայր նախագահին— իսկ նա բաւականապէս չը տեսնել, զորան չը կայր: Եւ որոտթիւնը անկ էր: Եւ անա քահանայի այդ խայտառակութիւնը բացեցուց յետոյ, մի օր քահանայ, երէցիփոխը և մի երկու համախոններ զիմում են ինձ և տաղարկում ազատել պարտաւէճերիցս և վճարել իմ մնատուտ կաւ պատեր—անս ինչ է տեսնում աչքը ամեն տեղ: Մուխազոյն, մրտաճ ու տիտուր է Շիրակի գիւղերի տեղը: Գեղածիճաղ դալար դաշտերի մէջ որքան վրասեցուցիչ են այդ քարակոյտերը, որոնք մարդկային բնակարաններ են: Մարդ ինքն իրան առում է՝ ինչ լաւ կը լինէր, եթէ դաշտի խոտերը ծածկէին և այդ բարային տները: Տեղացիներ չը գիտէ իր բնակարանը փոքր ի շառէ զարդարելու: Նա միայն մի հոգով է զբաղված՝ արտեր մշակել, անասուններ պահել և աթար պատրաստել: Նոյն իսկ շատ չեն բանաշարանցները գիւղերի մօտով հոտող գետակների ափին:

Միայն Արգիսայում ես տեսայ մի մեծ ջրագոյ, այն էլ պատկանում էր այդտեղ ապրող, ուսու գիւղացիներից մէկին—Թիւրք գիւղեր էլ տեսանք. ոչ մի, ի հարկէ, տարբերութիւն նրանց և հայ գիւղերի մէջ: Դարերով նրանք այդ թիւրքերն էին տիրում Շիրակի հին, գեղեցիկ կուլտուրան նրանք ջնջեցին: անընդունակ լինելով սովորել տեղացի ընդհանրից, նրանք խեղդեցին այդ ընդհանրին և թող չը տուեցին, որ իրանցից մի քայլ առաջ գնացող լինի: Այդպէս էլ հաստատվեց հաստատութիւնը, և այժմ մի են անընդունակ տիրողները և նրանց տանված կապտակները: Չանազանի արտաքուստ շատ դժուար է: Միջավայրին յարմարվելու օրէնքը այդպէս էր պահանջում: Լէօ

ցոր 350 ր., եթէ եւ կը ստորագրեմ նրանց թեյակը մի գրուածիւր, այն է՛ իբր վիճակահանութեան տոմսակի կեղծիք եղել է իմ գիտութեամբ պ. Բ. Աղայեանցի միջոցով: Ի հարկէ, ես մերժեցի սկզբում նրանց այդ ստորագրակը, բայց չէ որ նրանք վարդապետութեան պարտականութիւններն ինքնաբերաբար կ'ընէին: Եւ այսպէս ինչ կ'ընէին, այլ և սպանում էին կեանքիս: Անել գրութեան մէջ ես ստորագրում եմ տէրտէրի և երէցիտի թեւադրութիւնը և անմիջապէս ստանալով սոճիկիս մնացորդը, վճարում եմ պարտքերս և հետեւում այդ խտրագոյն որ- ջից:

Պ. Խաչատր, ի սէր Աստուծու, խիղճ ծանրաբեռնված է, ազատեցէք ինձ այդ անել գրութիւնից: Ես յայտարարում եմ ի յուր աչ- խարհի, որ այդ կեղծիքն արել են զաւանան և երէցիտը, իսկ պ. Բ. Աղայեանցը ոչ մի մասնակցութիւն ոչ ունի, ոչ էլ կարող էր ունե- նալ և ես դիմում եմ նրա ներողամտութեան, որ այնպիսի ծանր պայմաններ իսկ պարտաւորել եմ մի ցած խտրագոյն զոճ գաւ- նալ և մի այդպիսի ստորագրութիւն տալ, որի ինձ համար անպատարբ լինելու ես զգում եմ: Մ. Բ. էր թէ կեղծիքի հեղինակ նայր վրթա- նէսը այս անկեղծ քառյակն ստանալով համար էլ չը զմայր ինձ մի անորոշեցի՞ առել...

Ուսուցիչ՝ Յար. Արքայանեան

ՆՈՒՄԵՐ ԼՈՒՐԻՆ

«Մշակի» մէջ մեք հարդրեցինք հետադրու- կան յուր Ալեքսանդր Փարսմանեանցի սպա- նութեան մասին Բաթումում: Հանդուրեցալը վերջին երկու ամիսները թողել էր Քիֆ- լիսը, ուր նա ծառայում էր Մովսիսեանի գրասենեակում և տեղափոխվել էր Բաթում, ուր պաշտօն էր ստացել Տէր-Պապարեանների գրասենեակում: Հանդուրեցալը յայտնի էր, իբր- ը «Փարսման» հանդէսի խմբագիր-հրատարակիչ և մի ժամանակ հայ թատրոնական կոմի- տէի պրկուսոր գործողներից մէկն էր, երբ դեռ ես գոյութիւն չունէի որպէս գրասենեակա- ընկերութիւնը: Հանդուրեցալը մօտ 40 տարե- կան էր և թողնում է իրանից յետոյ կին և երկու զուակներ:

Ստացանք մի նոր հրատարակութիւն՝ «Բան- քեր գրականութեան և արուեստի» գիրք Ա. Դա մեծադիր մի հատոր է, բաղկացած 225 երեսից և 22 պատկերներով: Ներկայ հատորի մէջ գեանդված են մի քանի ինքնուրոյն և թարգմանական վէպեր, բազմաթիւ ոտանա- տարներ և մի քանի գրական յօդուածներ: Պատկերների մէջ տեղ են գտել թէ՛ երապա- կան և թէ՛ հայ նկարչների ստեղծագործու- թիւնները: Այդ «Հանդէս» խմբագիրն է պ. Ն. Աղայեան, իսկ հրատարակիչը՝ պ. Ա. Մելիքեանց: Հրատարակութեան արարքները բաւարար տպա- ւորութիւն է թողնում: Մեք կը իօսենք այդ հրատարակութեան տարիքով:

Գրէնի դատախօսութիւնը «Չարաշատութեան և նիցդէականութեան» մասին, որ տեղի ունե- ցաւ վրաց բանկի գահիճում, յուլիսի 31-ին, գրուել էր հետաքրքրողների բաւական թիւ: Գրէնի պարզեց գրադատական կրօնի հիմունք- ները և յայտնեց, որ այդ կրօնը մասամբ պա- նդանել է իր մէջ կենսառեականութիւն նաև մեր օրերի համար և մասնացոյց եղաւ Նից- չէի վրա, որը կարողացաւ իր գրադատական հայեացքներով գրաւել հետաքրքրողների մեծ բազմութիւն:

«Кавказъ» լրագրին հետագրում են Բագ- լից, «Յուլիսի 31-ին» Այս գիշեր Բալխա- նիում հրդեհը ոչնչացրեց երեսուն վիշակներ և մի քանի նաւթամբարներ: Վնասներ կրեցին Ըօքլիզի, Մանթաշի, Փիթոյի և Սաբուն- չիի ու Ասարխանեան ընկերութեան նաւթա- կանքերը: Նաւթային շատրուներ Բիբի-Չէյ- բաթում շարունակում է այրվել ութերորդ օրը և երէկվանից նշանաւոր չափով ուժեղա- ցել է:

«Правительственный Вестникъ» լրագրում ապագրված է կառավարչական հետեւեղ հա- ղորագրութիւնը, «Յուլիսի 23-ին» Կիւմիլի եր- կաթուղու արհեստանոցների բանտները ժողովեցին արհեստանոցներում, բայց գոր- ծադուրի պատճառով ձեռնամուկ չեղան աչ- խատանքների: Այս պատճառով ձեռնապարհի վարչութիւնը կայանք մի յայտարարութիւն, որով հրաւիրում էր աշխատել չը քանկացող բանտներին հաշիւ ստանալ ծաշի ժամա- նակ բանտները ցրվեցին և արհեստանոց- ները փակվեցին: Գալով ճաշից յետոյ արհես- տանոցները և դանկով նրանց փակված՝ բանտները սկսեցին երկաթուղիական և հարկային ծառայողները: Այդ ժամանակ ամբողջ կայ Զարաւային-Ռոստայան ընկերութեան մերձա- կայ գործարաններից: Այդ ժամանակ ամբողջ բազմաթիւ անտարբեր զորքերի արհեստանոցները, երկուսն էլ սպանելուց յետոյ, արձակում են երեք ձի ու անյայտանում: Նրանք ձիւն տալով մի այլ պարանքին և ոչ էլ Ֆուրգոնիներին մօտ դանկով մատարարակէս զօրքի սկսում, ձիերը յետ են առնում: Երաւի գետի ափի մօտ: Սպանվածների այլաբանական զիւր- ները գտնվում են այժմ Խոնդուլայր գիւղում: Նրանցից մէկը, Վարդան Շահապետան, Ղազար- խի գաւառի Սե-Քար գիւղիցն է, իսկ միւրը, Յովսէփ Մաշտոտեան, Քարաւանայր գիւղից: Խանրախարի եկեղեցում կատարվեց պատա- րագ, որից յետոյ տեղի ունեցաւ հոգեհանգիստ: Նրանց մարմինները հողին յանձնեցին նոյն գիւղի գերեզմանոցում: Իրեն կապածաւոր անձնաւորութիւններ սպանութեան գործում, ձերբակալված են չորս հոգի Փոսեան գիւղից:

տանոցները և դանկով նրանց փակված՝ բան- տները սկսեցին խմբով երկաթուղիական գծի վրա, որտեղ նրանց միացան բանտները: Հարաւային-Ռոստայան ընկերութեան մերձա- կայ գործարաններից: Այդ ժամանակ ամբողջ, բաղկացած մօտ 2000 հոգուց, բունց ճանա- պարհի ամբողջ լայնութիւնը: Բոլոր համա- զույնները հետեւալ ճանապարհից անհետեւեց մնացին: Այս պատճառով էլ անհրաժեշտ ճա- զույնները մաքրել ճանապարհը զօրքերի արհես- ցութեամբ: Այդ բանը սկզբում աջողվեց, ա- բանց զիմուռ զէնքի օգնութեամբ, բայց երբ բանտներին մի խմբի միջից սկսեցին զօրքի վրա քարեր գցել, որոնցից վերջերս ստացան պրիստաւի օգնականը, մի օֆիցէր և մի քանի զինուորներ, այն ժամանակ անկարգութիւններ անողների վրա արձակեցին հրացաններ, ու- ընցով սպանվեցին երկու հոգի և 27 հոգի էլ վիրաւորվեցին:

Քիֆլիսի նախնորդան վարչութիւնը տե- ղեկութիւններ պահանջեց Քիֆլիսի ոստիկա- նապետից այն մասին, թէ քանի հրէական բարձրներ կան Քիֆլիսում և քանի օրնակա- ներ ունեն նրանք: Բացի արանից նախնորդան վարչութիւնը խնդրում է հարգողի, թէ այդ անձներից իւրաքանչիւրը կրթական ինչ ցէնը ունի: Այս տեղեկութիւնները հաւաքվում են ներքին գործերի մինիստրութեան պահանջ- մամբ:

Քիֆլիսի ժողովարանի ընկի վրա ապագայ օգոստին խաղալու համար սիրողների խմբի ձեռքով յատկապէս թաւրգ մասնված են. 1) «Չարմանախի կերպարանախոսութիւններ», կօմ. 3 գործ. 2) «Բիլլերի», թարգմ. Կ. Շիրինեանի, 2) «Իմաստականագիտից յետոյ», վոյք. 1 գործ. Ա. Պէչչեւիլի, թարգմ. Տ. Մովսիսեանեանի, թաւրգ մասնվում են. 1) «Եկեղեցի պայթա- րում», գրամա 5 գործ. Տէմիովսկու, թարգմ. Մ. Համարձուսեան, 2) «Միտիքի», կօմ. 4 գործ. 3) «Ս. Սաղարեւի», թարգմ. Չ. Մա- մուկանի, «Սուրբաղի», կօմ. 3 գործ. 4) «Մա- յի կտորները պակաս էին մէջէն» շատ լու- տպատարութեան տակ մեկնեցան հանդիսատես- ները:

Սօս օրերու Քիֆլիս հասան Կուրսկի նա- հանգից ժողովարանական ուսումնարանների 32 ուսուցչուհիներ և 6 ուսուցիչներ, նպատակ ունենալով ծանօթանալ մեր երկրի նշանաւոր տեղերի հետ: Ծանապարհորդները հինգշաբթի, յուլիսի 31-ին, այցելեցին Սիօնի տաճարը, Բոսանիքական այգին, հանքային բաղանիքնե- րը, զինուորական-պատմական թանգարանը: Երեկոյան ճանապարհորդներին թէ՛ յաւա- ջարկվեց քաղաքի կողմից քաղաքային ջրամ- քարի մօտ գտնվող պարտէզում:

ԿԱՐՍԻՑ մեջ գրում են. «Յուլիսի 29-ին» տեղական սիրողների խումբը, մասնակցու- թեամբ օր. Մ. Մէլլը-Աղայեանի և պ. Գ. Կաճկաճեանի, մի ուսանող պարոնի օգտին տուին մի ներկայացում: Խաղացին «Անտիկ մեղադրներ» կօմիդիան: Իրերակատարների մէջ աչքի էր ընկնում իր խաղով պ. Կաճկա- ճեանը, բայց ապտոս որ ձայնը և հասակը ան- համապատասխան էին իր վերջում դերին: Լաւ էին նաև օրիորդները և միւսները: Դան- լիճը լիքն էր խուռն բազմութեամբ, չնորհիւ պ. Բժ. Ղազարեանի աշխատութեան, որ յանձն էր առել տոմսակների վաճառումը: Սուրբը գոհացուցիչ էր»:

ՉԱՄԱԼ-ՕՂՈՒՑ մեջ գրում են. «Կիրակի, յուլիսի 27-ին, դերասան Մ. Մարիկեանը, մաս- նակցութեամբ պ. Աղայեանի և տեղի սիրողնե- րի, տուեց իր վերջին ներկայացումը, որ աւելի աջող անցաւ, քան առաջինները: Խաղացվեց «Գաւազար-Ամի» և «Մկիչի հարսանիքը»: Անտ- կականներին երգում էր պ. Ան. Քուսանեանի խումբը, և պ. Ամարտ Տրգասեանը նուազում էր թառի վրա»:

ԽԱՆՈՒԽԱՐ գիւղից (Շարուրի գաւառ) մեջ գրում են. «Յուլիսի 26-ին, գիշերվայ մօտաւոր- րապէս 8-9 ժամին, թրջարնակ Փոսեան գիւղի հանգրի մօտ տեղի է ունենում հետե- ւեալ արեւնակից դէպքը: Երեսնից նախկին տանող խնուղային ճանապարհով ապրանքով լի բեռնաւորված Ֆուրգոններով երկու հայ գնալիս են եղել դէպի Չուլֆա վերոյիշակ վարչութիւնը: Գիւղի մօտ մի խումբ թուրքեր փորձում են այդ Ֆուրգոններից ապրանք գողանալ: Նրանց այդ չէ աջողում: Թուրքերին այդ ա- նաջող փորձից անպատված համարելով ի- րանց, զէնքի են դիմում և մերկացրած խե- ջարներով նրանց վրա են յարձակվում: Սկը- վում է անհաւասար և յուսահատ կռիւ, որին, որին, իրեն կենդանի ապացոյց կարող են ծառայել երիտասարդ Ֆուրգոնի մարմնի զանազան վեր- ճանվում են փորից ստացած ծանր վէրքից: Չա- րադրները, երկուսն էլ սպանելուց յետոյ, արձակում են երեք ձի ու անյայտանում: Նրանք ձիւն տալով մի այլ պարանքին և ոչ էլ Ֆուրգոնիներին մօտ դանկով մատարարակէս զօրքի սկսում, ձիերը յետ են առնում: Երաւի գետի ափի մօտ: Սպանվածների այլաբանական զիւր- ները գտնվում են այժմ Խոնդուլայր գիւղում: Նրանցից մէկը, Վարդան Շահապետան, Ղազար- խի գաւառի Սե-Քար գիւղիցն է, իսկ միւրը, Յովսէփ Մաշտոտեան, Քարաւանայր գիւղից: Խանրախարի եկեղեցում կատարվեց պատա- րագ, որից յետոյ տեղի ունեցաւ հոգեհանգիստ: Նրանց մարմինները հողին յանձնեցին նոյն գիւղի գերեզմանոցում: Իրեն կապածաւոր անձնաւորութիւններ սպանութեան գործում, ձերբակալված են չորս հոգի Փոսեան գիւղից:

պատասխանելով Բաղդադի երկաթուղու վե- րաբերու հարցապահումին, յայտնեց, որ այն հարցի ճշմութիւնը, թէ ինչ գրամագրութիւն- րով պէտք է կառուցանել այդ ճանապարհը, դեռ ես չե՛ տարտված: Նոյնպէս ոչ մի պաշ- տօնական տեղեկութիւն չէ ստացված, որ հաս- տատէր, թէ երկաթուղին կը կոտորվի քաղա- քապէս գերմանական փողիքով:

ՄՇԱԿԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱՌԻՒՄԸ

31 յուլիսի
ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Կառավարչի Սենատի անու- նով հրատարակված է հետեւեալ Բարձրագոյն Անուսանական հրամանը. «Կայսրութեան արե- ւելեան ծայրերը կառավարելու բարդ խնդրու- ները զորում են Մեզ հոգ տանել կազմելու իշխանութիւն, որի գործունէութեամբ սպա- նովվէր այդ երկրի զարգացումը և տղտկան կարիքներին անպատճառելի բուարարութիւն տալու: Այդ պատճառով բարձր համարելով Պրիմալ-բոկի նախնորդի և Կլիմառուսկի շըր- շանից առանձին փոխարքայութիւն կազմելու հրամայում եմք մեր տեղապահին հետաւոր Արեւելում իւրացնել իրան հաստատած երկրի քաղաքագիտական կառավարութեան բոլոր մաս- սերի բարձրագոյն իշխանութիւնը, վերջինով այդպիսին մինիստրութեան իրաւասութիւնից: Նոյնպէս նրան է յանձնվում բարձրագոյն հո- գատարութիւն կարգապահութեան և ապահու- վութեան մասին այն տեղերի վերաբերմամբ, որոնք գտնվում են չինական արեւելեան երկա- թուղու ձեռքում: Նոյնպէս մօտակայ հոգատար- րութիւն ունենալ սամանին կից ուսւ աղաքանու- կութեան օգտի և կարիքները մօտին: 2) Մինչև հետաւոր Արեւելի նախնորդներ կառավարելու մասին օրէնքներ հրատարակելու փոխարքայի իրաւունքների սահմանները որոշել այն գլխաւոր հիմունքներով, որոնք գտնվում են 1845 թ. յունվարի 30-ին կովկասեան փոխարքայու- թիւն կազմելու հրատարակած հրովարտվում ֆոխարքային ենթարկված պետական հիմնար- կութիւնները և պաշտօնակառար անձերը մի- նիստրութիւնների հետ յարաբերութիւն են ունենում միայն փոխարքայի միջոցով: 3) Հետաւոր Արեւելի փոխարքայի իրաւասու- թեան տակ կենսարոնացնել այդ նախնորդների գործերի վերաբերու քաղաքական յարաբե- րութիւնները հարկան պետութիւնների հետ: 4) Փոխարքային յանձնել Խաղաղ ովկայանում գտնվող բոլոր ծովային ութերի և նրան հա- ւատացած երկրում գտնված ամբողջ զօրքի հրամանատարութիւնը: 5) Հետաւոր Արեւելի գլխաւոր իշխանութեան կարգադրութիւնները ընդհանուր պետական նպատակների և մի- նիստրների գործունէութեան հետ: համա- ճանցեցնելու համար հիմնել մի առանձին կօմիտէտ Մեր նախագահութեամբ և Մեր հաւատով մասնակցութեան հրաւիրված ան- ձերի անդամակցութեամբ: 6) գնեցնել ա- ղիտանա Ալեքսեւիկին, որը օրանով նշալ նակվում է Հետաւոր Արեւելի փոխարքայ- յանձնել իրեն զուգորդներին լրացում կազմել կանոններ Հետաւոր Արեւելը կառա- վարելու մասին և այդ ենթադրութիւնները ներկայացնել Մեր հաստատութեամբ: Կառա- վարչի Սենատը տնօրինելու է պատշաճաւոր կար- դադրութիւն այս բոլորը իրագործելու հա- մար» Իսկականի վրա Նրանի Կայսերական Մեծութեան ձեռքով ստորագրված է. ձեկիւ- լայ: Պետերոօֆ 1903 թ. յուլիսի 30-ին: ԼՕՆՊՕ: Էդուարդ թագաւորը ճանապարհ ընկաւ դէպի Մարիեւրաղ:

ՄՇԱԿԻ ԼՈՒՐԻՆ

—Երկար ճնշութիւններից և տաք վիճարա- նութիւններից յետոյ, եսպօնական պարլամէն- տը ընդունեց եսպօնական նաւատորմի մե- ծացնելու օրինակներ: Այդ առիթով Քիֆլի- նում հրատարակվող եսպօնական օրգան «Ost Asien» նկատում է, որ Եսպօնիայի համար այդպիսի նշանաւոր հարցի այդպիսի լուծումը կարելի է ջերմ կերպով ողորկել. «Ներկայումս սուր կերպարանք ընդունած մանջուրական հարցը,—ասում է լրագիրը,—և ըստ երևոյ- թիւն անխուսափելի պատերազմը Ռուսաստա- նի հետ—չափ ցանկալի էր կարգաւորում նա- ռատօրին վերաբերել օրինագծի ընդունելու: Եսպօնիայում ներկայումս ընդհանուր յուզ- մունք է տիրում Ռուսաստանի դէմ նրա գոր- ծունէութեան երանակի պատճառով Մանջու- րիայում: Յունիսի կէտին եսպօնական համա- լարանի եօթ պրօֆէսորներ առաջին մինիստր կուս Կարգելու մօտ ունկնդրութեան ժամա- նակ, ցանկութիւն յայտնեցին եսպօնական ամբողջ ինտէլիգենցիայի անունից, որպէս զի Եսպօնիան այժմ դիմէ կորսական գործողու- թիւնների Ռուսաստանի վերաբերմամբ:

—Սերբիական օֆիցերները, որոնք գնացել էին Վիեննա դիմաւորելու Պետր թագաւորի զաւակներին, թշնամական ցոյցերի առարկայ դարձան Վիեննայում: Նրանց դիմաւորում էին «Եկեցէ Ալեքսանդր Կեցցէ Միլան բացական- չութիւններով:

—Քիֆլիսում սկսվեցին անթել հետադրին վերաբերու միջազգային կօնֆէրենցիայի նիս- տերը: Կօնֆէրենցիային մասնակցում են Գեր- մանիայի, Անգլիայի, Սրաւոնիայի, Աւստրո- Ռուսարիայի, Ռուսաստանի, Սպանիայի և Միացեալ-Նահանգների ներկայացուցիչները, թւով 40 պատուիրակներ: Կօնֆէրենցիայի բացմանը կայսերական պատարի ղեկավարա- մնալի պետական քարտուղար Կրէտիկէ մի ճառ արտասանեց, որի մէջ չնչոտեց այդ գիւտի ամ- րող նշանակութիւնը: Չը նայելով այն բա- նին, որ անթել հետադիրը դեռ ես կատարե- լագործված չէ, նա շատ շուտով աջող գոր- ծադրութիւն գտաւ ծովային նաւերի միմեանց հետ և ափի հետ հարդրակցութեան մէջ: Ստացված հետեւանքները բոլոր ազգերի գիտ- նակների միաբան աշխատութեան պտուղն են, որովհետև նրանք համարեա բոլորն էլ կօնֆէրենցիա են ուղարկել իրանց ներկայա- ցուցիչներին: Վերջում Կրետիկէ ցանկութիւն յայտնեց, որ հարդրակցութեան նոր միջոց- ները ծառայելի ոչ միայն մասնաւոր շահերին, այլ և բոլոր ժողովուրդների ընդհանուր բա- րօրութեանը:

—Համայնքների ժողովում լրջը Կրանքօրն,

պատասխանելով Բաղդադի երկաթուղու վե- րաբերու հարցապահումին, յայտնեց, որ այն հարցի ճշմութիւնը, թէ ինչ գրամագրութիւն- րով պէտք է կառուցանել այդ ճանապարհը, դեռ ես չե՛ տարտված: Նոյնպէս ոչ մի պաշ- տօնական տեղեկութիւն չէ ստացված, որ հաս- տատէր, թէ երկաթուղին կը կոտորվի քաղա- քապէս գերմանական փողիքով:

ՄՇԱԿԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱՌԻՒՄԸ

31 յուլիսի
ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Կառավարչի Սենատի անու- նով հրատարակված է հետեւեալ Բարձրագոյն Անուսանական հրամանը. «Կայսրութեան արե- ւելեան ծայրերը կառավարելու բարդ խնդրու- ները զորում են Մեզ հոգ տանել կազմելու իշխանութիւն, որի գործունէութեամբ սպա- նովվէր այդ երկրի զարգացումը և տղտկան կարիքներին անպատճառելի բուարարութիւն տալու: Այդ պատճառով բարձր համարելով Պրիմալ-բոկի նախնորդի և Կլիմառուսկի շըր- շանից առանձին փոխարքայութիւն կազմելու հրամայում եմք մեր տեղապահին հետաւոր Արեւելում իւրացնել իրան հաստատած երկրի քաղաքագիտական կառավարութեան բոլոր մաս- սերի բարձրագոյն իշխանութիւնը, վերջինով այդպիսին մինիստրութեան իրաւասութիւնից: Նոյնպէս նրան է յանձնվում բարձրագոյն հո- գատարութիւն կարգապահութեան և ապահու- վութեան մասին այն տեղերի վերաբերմամբ, որոնք գտնվում են չինական արեւելեան երկա- թուղու ձեռքում: Նոյնպէս մօտակայ հոգատար- րութիւն ունենալ սամանին կից ուսւ աղաքանու- կութեան օգտի և կարիքները մօտին: 2) Մինչև հետաւոր Արեւելի նախնորդներ կառավարելու մասին օրէնքներ հրատարակելու փոխարքայի իրաւունքների սահմանները որոշել այն գլխաւոր հիմունքներով, որոնք գտնվում են 1845 թ. յունվարի 30-ին կովկասեան փոխարքայու- թիւն կազմելու հրատարակած հրովարտվում ֆոխարքային ենթարկված պետական հիմնար- կութիւնները և պաշտօնակառար անձերը մի- նիստրութիւնների հետ յարաբերութիւն են ունենում միայն փոխարքայի միջոցով: 3) Հետաւոր Արեւելի փոխարքայի իրաւասու- թեան տակ կենսարոնացնել այդ նախնորդների գործերի վերաբերու քաղաքական յարաբե- րութիւնները հարկան պետութիւնների հետ: 4) Փոխարքային յանձնել Խաղաղ ովկայանում գտնվող բոլոր ծովային ութերի և նրան հա- ւատացած երկրում գտնված ամբողջ զօրքի հրամանատարութիւնը: 5) Հետաւոր Արեւելի գլխաւոր իշխանութեան կարգադրութիւնները ընդհանուր պետական նպատակների և մի- նիստրների գործունէութեան հետ: համա- ճանցեցնելու համար հիմնել մի առանձին կօմիտէտ Մեր նախագահութեամբ և Մեր հաւատով մասնակցութեան հրաւիրված ան- ձերի անդամակցութեամբ: 6) գնեցնել ա- ղիտանա Ալեքսեւիկին, որը օրանով նշալ նակվում է Հետաւոր Արեւելի փոխարքայ- յանձնել իրեն զուգորդներին լրացում կազմել կանոններ Հետաւոր Արեւելը կառա- վարելու մասին և այդ ենթադրութիւնները ներկայացնել Մեր հաստատութեամբ: Կառա- վարչի Սենատ

